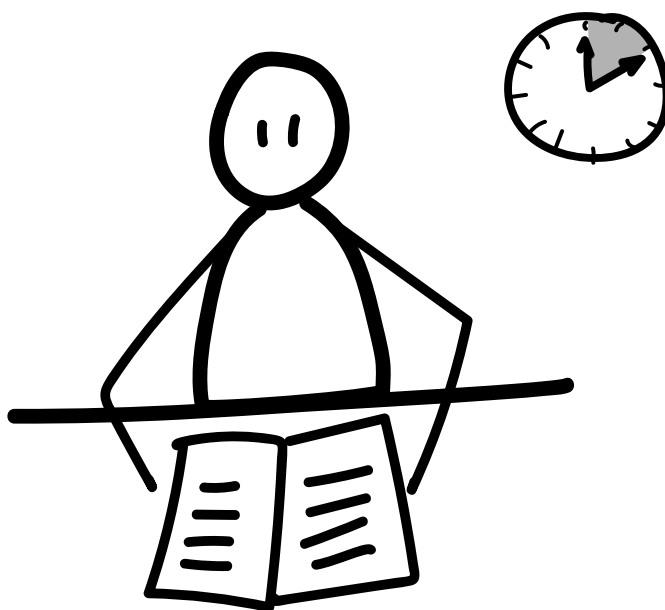
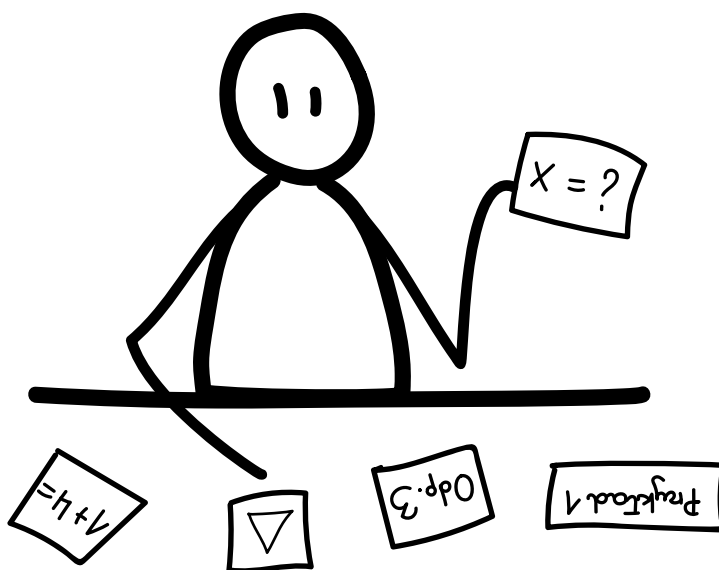
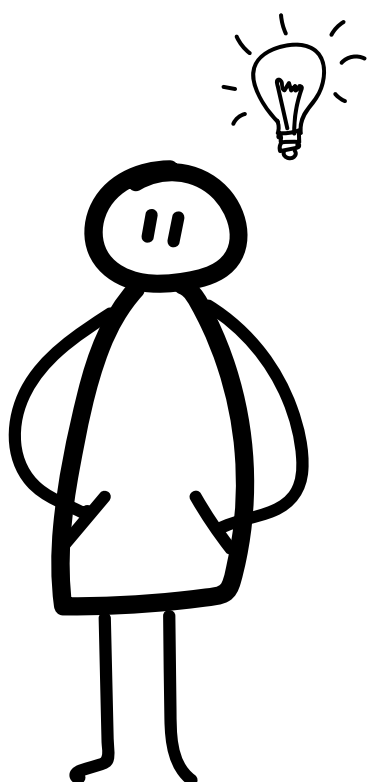

INFORMATOR
DLA NAUCZYCIELI
KLAS IV–VIII
SZKOŁY
PODSTAWOWEJ

JAK WSPIERAĆ UCZNIÓW W SAMODZIELNYM UCZENIU SIĘ?

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

IBE

INSTYTUT
BADAŃ
EDUKACYJNYCH

Spis treści

Wprowadzenie	3
Co mówi prawo oświatowe o pracach domowych w klasach IV–VIII?	7
Co wynika ze zmian?	9
Dlaczego taka zmiana w szkołach publicznych?	11
Co zamiast prac domowych?	12
Jak oceniać samodzielną pracę ucznia w domu?	13
Jak oceniać zadania domowe w klasach IV–VIII?	14
Jak rodzic może zadbać o uczenie się dziecka bez obowiązkowych prac domowych?	20
Co sprzyja samodzielności i wytrwałości w uczeniu się?	24
Przykłady zadań domowych	29
Jakie zadania domowe wspierają samodzielne uczenie się w świetle wybranych badań?	35
Bibliografia	39

Wprowadzenie

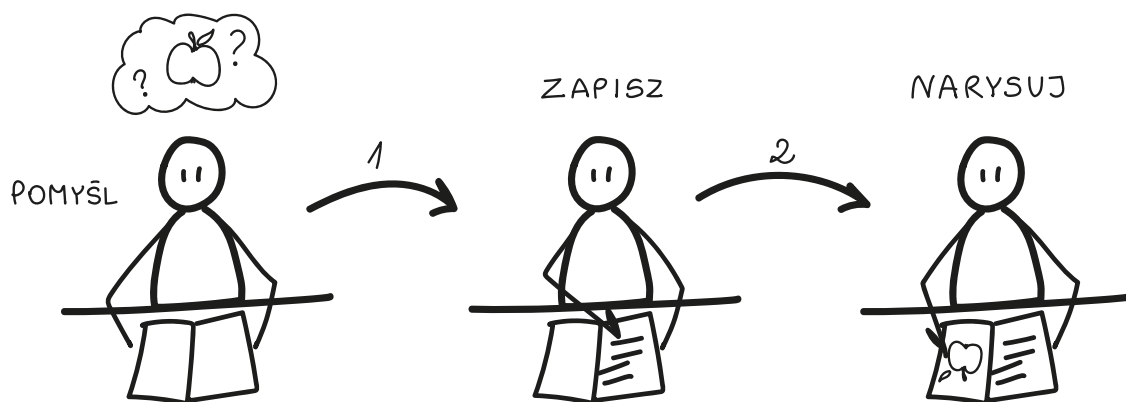
W ostatnich latach toczyła się dyskusja na temat sensu zadawania prac domowych, a także tego, jaki mają wpływ na dobrostan ucznia. Ta debata nie przeszła bez echa. Zaowocowała nowelizacją rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz.U. z 2023 r., poz. 2572).

Co wpływa na efektywny proces kształcenia, inaczej mówiąc nauczania i uczenia się? Przede wszystkim kształtowanie w uczniach prawidłowych nawyków, a to oznacza:

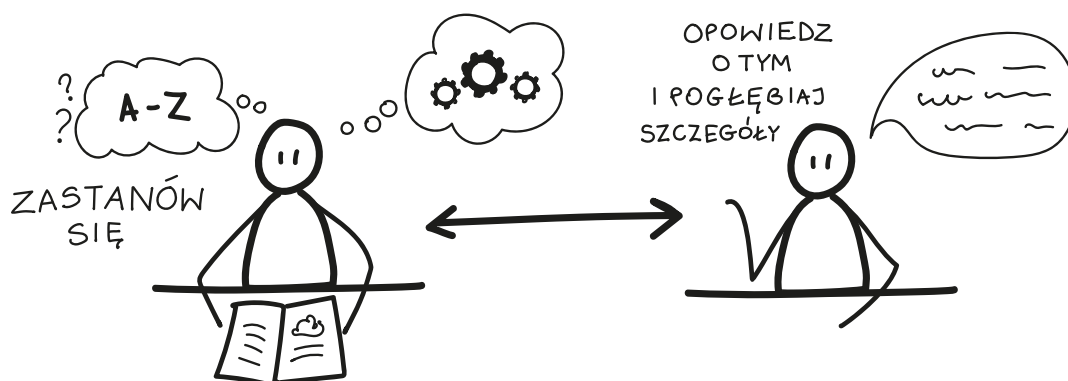
1. Rozłożenie nauki w czasie – umiejętność planowania.

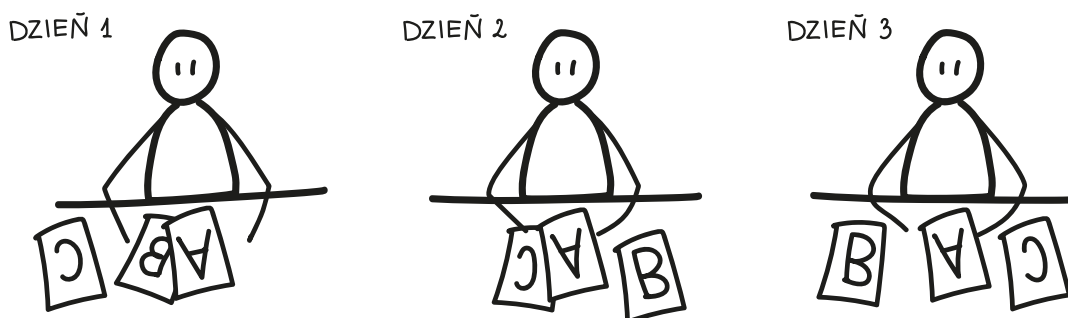
2. Odtwarzanie wiedzy – przypominanie jej sobie i powtarzanie za pomocą materiałów dydaktycznych.

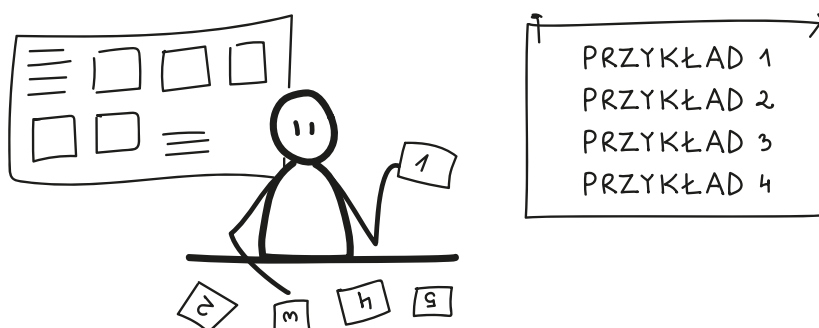
3. Szczegółowe omówienie – wyjaśnianie własnymi słowami poznanych już treści, odwoływanie się do nich i ich porównywanie.

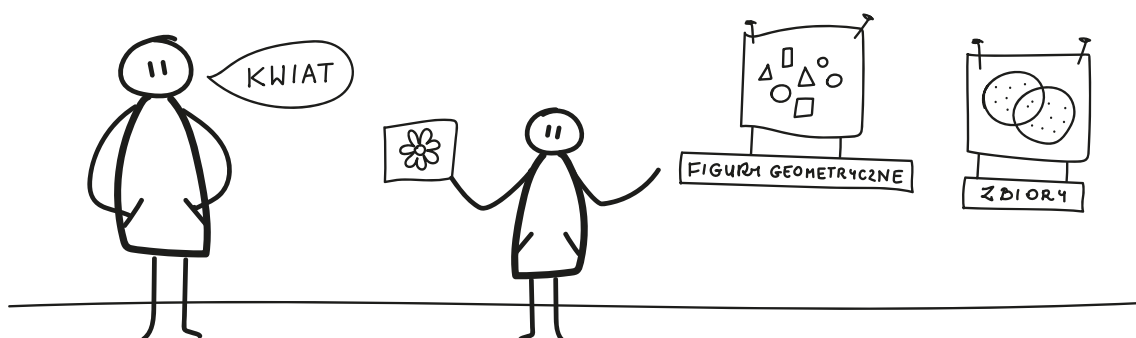
4. Przeplatanie materiału – przyswajanie wiedzy o różnej tematyce, poszukiwanie odniesień i powiązań.

5. Podawanie konkretnych przykładów – poszukiwanie takich, które pozwolą zrozumieć abstrakcyjne pojęcia.

6. Kodowanie dualne – wykorzystanie w pracy wizualnych sposobów prezentacji wiedzy, takich jak ikonografia, komiks, diagram, podcast czy film (Weinstein i Smith).

Odpowiednio zaplanowany proces nauczania–uczenia się zakłada pracę własną uczniów, w tym pracę domową dostosowaną do ich wieku rozwojowego i możliwości. Wspiera nie tylko samodzielne doskonalenie umiejętności, lecz także kreatywność dziecka i jego całościowy rozwój. Proponując zróżnicowane prace domowe, dajemy zatem młodym ludziom do ręki narzędzia pomocne w wyrobieniu prawidłowych nawyków na edukacyjnej ścieżce. To coś więcej niż utrwalenie wiedzy, to wzięcie odpowiedzialności za siebie. Tak pomyślany proces przygotowuje do uczenia się przez całe życie.

Niniejszy informator został opracowany dla kadry nauczycielskiej, dyrektorów szkół z myślą, by wyjaśnić założenia i zakres proponowanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN) zmian dotyczących prac domowych.

Dowiedzą się z niego Państwo, jakie są przykładowe rozwiązania i dobre praktyki przydatne w zadawaniu prac domowych zgodnie z wymogami rozporządzenia oraz jakie wnioski płyną z badań naukowych na temat prac domowych. Omówimy także różnorodne czynniki i strategie, wynikające z nich dla praktyki szkolnej.

Przygotowaliśmy trzy części informatora przeznaczone dla nauczycieli a także dyrektorów wszystkich etapów edukacyjnych:

Część I. Szkoła podstawowa, klasy I–III

Część II. Szkoła podstawowa, klasy IV–VIII

Część III. Szkoła ponadpodstawowa

Kontynuacją i rozszerzeniem tematyki będą vademecum skierowane nie tylko do grona pedagogicznego, lecz także uczniów i ich rodziców.

Ilekoć w tekście piszemy: uczniowie, nauczyciele, dyrektorzy, rodzice – mamy na myśli odpowiednio: uczniów i uczennice, nauczycieli i nauczycielki, dyrektorów i dyrektorki oraz rodziców i opiekunów/opiekunki.

Mamy nadzieję, że oddany w Państwa ręce informator okaże się inspiracją w codziennej praktyce szkolnej. Życzymy owocnej lektury i sukcesów w pracy z uczniami!

Co mówi prawo oświatowe o pracach domowych w klasach IV–VIII?

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 marca 2024 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz.U. z 2024 r., poz. 438):

§ 12a. 1. W ramach oceniania bieżącego z zajęć edukacyjnych w szkole podstawowej:

1) w klasach I–III nauczyciel nie zadaje uczniowi:

- a) pisemnych prac domowych, z wyjątkiem ćwiczeń usprawniających motorykę małą,*
- b) praktyczno-technicznych prac domowych – do wykonania w czasie wolnym od zajęć dydaktycznych;*

2) w klasach IV–VIII nauczyciel może zadać uczniowi pisemną lub praktyczno-techniczną pracę domową do wykonania w czasie wolnym od zajęć dydaktycznych, z tym że nie jest ona obowiązkowa dla ucznia i nie ustala się z niej oceny.

2. Ćwiczenia usprawniające motorykę małą, o których mowa w ust. 1 pkt 1 lit. a, są obowiązkowe dla ucznia i nauczyciel może ustalić z nich ocenę.

3. W przypadku, o którym mowa w ust. 1 pkt 2, nauczyciel sprawdza wykonaną przez ucznia pisemną lub praktyczno-techniczną pracę domową i przekazuje mu informację, o której mowa w § 12.

Co to oznacza dla nauczyciela?

1) W klasach I–III szkoły podstawowej

- Nauczyciel może zadać pracę domową, która ma na celu **usprawnianie motoryki małej ucznia**. Takie ćwiczenia są wówczas obowiązkowe dla ucznia.
- Nauczyciel może, ale nie musi ustalić oceny za pracę domową mającą na celu usprawnianie motoryki małej.
- Nauczyciel nie może zadać innej **pracy domowej pisemnej**.
- Nauczyciel nie może zadać **pracy domowej praktyczno-technicznej** do wykonania w czasie wolnym.
- **Prace pisemne i praktyczno-techniczne**, z których jest ustalana ocena, powinny być wykonywane w czasie zajęć szkolnych i pod nadzorem nauczyciela.

2) W klasach IV–VIII szkoły podstawowej

- Nauczyciel może zadać uczniowi **pracę domową pisemną** lub **praktyczno-techniczną pracę domową**. Taka praca, wykonana w czasie wolnym od zajęć dydaktycznych, **nie jest dla ucznia obowiązkowa**.
- Nauczyciel nie może ustalić z tej pracy oceny (nie wystawia stopnia).
- **Nauczyciel ma obowiązek sprawdzić** zadaną i wykonaną przez ucznia pracę domową i **udzielić mu informacji zwrotnej**.
- Informacja zwrotna powinna wskazywać uczniowi, **co robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć** (zgodnie z § 12 rozporządzenia, o którym mowa).

Co wynika ze zmian?

Termin „praca domowa” nie został zdefiniowany w rozporządzeniu. Przyjmujemy więc, że praca domowa to zadania, które uczeń wykonuje po zakończeniu zajęć dydaktycznych, najczęściej w domu, z zachowaniem własnego tempa, metod i czasu realizacji (Łukawska, 2004).

W uzasadnieniu do rozporządzenia wskazano, że:

- *Proponowane zmiany nie oznaczają zniesienia obowiązku uczenia się w domu, tj. nauki [...] czytania lektur, przyswojenia określonych treści, słówek itp.*
- *Zmiana ta ma na celu jedynie ograniczenie zadawania pisemnych i praktyczno-technicznych prac domowych.*
- *Przez „pisemne i praktyczno-techniczne prace domowe” należy rozumieć w szczególności dłuższe wypowiedzi pisemne (np. wspomniane rozprawka lub streszczenie), wypełnianie zeszytu ćwiczeń, rozwiązywanie zadań matematycznych, a także przygotowywanie prac w rodzaju makiet, modeli, prezentacji multimedialnych itp. (uzasadnienie do rozporządzenia, s. 3).*

W klasach IV–VIII nauczyciel może zadać prace pisemne i praktyczno-techniczne. Jednak niezależnie od przedmiotu będą one **nieobowiązkowe**. Referat z historii, wypowiedź argumentacyjna z języka polskiego, prezentacja z geografii czy zadania z matematyki, fizyki i chemii należy traktować jako propozycję. Pozwoli ona uczniowi zrozumieć, w jaki sposób może rozwijać umiejętności poza szkołą, jednak decyzja o tym, czy wykonać zadanie, leży tylko po stronie ucznia i jego rodziców, co nie podlega ocenie.

Uczeń nie może zatem otrzymać oceny za brak aktywności związanej z nieodrobieniem pracy. Jeśli jednak ją wykona, **nauczyciel ma obowiązek udzielić informacji zwrotnej**, która pomoże uczniowi w dalszej nauce.

Samodzielne uczenie się poza szkołą nie jest „pracą domową pisemną i praktyczno-techniczną” w rozumieniu rozporządzenia. Dlatego też w jego uzasadnieniu zostały wskazane przykładowe obszary do indywidualnej nauki i rozwoju uczniów – w przypadku tych młodszych wspieranego przez środowisko wychowawcze.

Wyraźnie wskazano, że proponowane zmiany nie oznaczają zniesienia obowiązku uczenia się w domu, tj. nauki czytania w przypadku najmłodszych uczniów, czytania lektur, przyswojenia określonych treści, słówek itp. Zmiana ta ma na celu jedynie ograniczenie zadawania pisemnych i praktyczno-technicznych prac domowych. Miejsce, w którym uczniowie, zwłaszcza młodsi, powinni zdobywać wiedzę i umiejętności, jest przede wszystkim szkoła (uzasadnienie do rozporządzenia, s. 3).

Proponowane w rozporządzeniu zmiany nie ograniczają swobody doboru metod nauczania, o których mowa w art. 12 Karty nauczyciela (Dz.U. z 1982 r. nr 3, poz. 19). Nadal może on zaproponować wiele form pracy, które będą sprzyjać rozwojowi ucznia. Zmiana dotyczy jedynie dobrowolności wykonywania zadań domowych, które nie będą już oceniane nominalnie, lecz opisowo, co wiąże się z udzieleniem przez nauczyciela informacji zwrotnej.

Dlaczego taka zmiana w szkołach publicznych?

U jej źródeł leży potrzeba uregulowania kwestii prac domowych. Uczniowie i uczennice szkół podstawowych czuli się nimi przeciążeni w czasie wolnym od zajęć dydaktycznych, na co wskazują liczne sygnały, także od rodziców, oraz wyniki badań naukowych (OECD, 2023; OECD, 2018; Juul, 2014; Warchala, 2015; Dolata, 2015; Jarnutowska, Grygiel i in., 2015). Potwierdzają one tylko, że skrócenie czasu przeznaczonego na wypoczynek i inne formy aktywności może prowadzić do przemęczenia uczniów, którzy z tego powodu tracą zainteresowanie nauką. Większa częstotliwość prac domowych nie daje efektów, a nawet może pogłębiać nierówności edukacyjne. Wynika to ze zróżnicowanych zasobów dostępnych w środowisku domowym ucznia, w tym wsparcia lub jego braku ze strony rodziców.

W uzasadnieniu do rozporządzenia czytamy, że proponowane zmiany obejmują uczniów szkoły podstawowej dla dzieci i młodzieży. U dzieci uczęszczających do szkoły podstawowej (w wieku od 7 do 15 lat) następuje bardzo intensywny rozwój fizyczny i psychiczny. Konieczne jest więc zapewnienie tej grupie uczniów, odpowiedniego do wieku, czasu na odpoczynek, zabawę czy rozwijanie zainteresowań (uzasadnienie do rozporządzenia, s. 3–4).

Zatem dzięki „uwolnieniu czasu” uczeń zyskuje więcej możliwości, by doskonalić swoje pasje, brać udział w różnych formach aktywności pozaszkolnej – kulturalnej, sportowej lub społecznej.

Co zamiast prac domowych?

Sposobów samodzielnego uczenia się jest wiele, a prace domowe pisemne czy praktyczno-techniczne nie wyczerpują wachlarza propozycji. Nauczyciel może zachęcać i motywować uczniów do podejmowania różnych form aktywności dotyczących zagadnień omawianych w szkole przez:

- pogłębianie, utrwalanie, rozszerzanie wiedzy i umiejętności zdobywanych w trakcie nauki w szkole w sposób adekwatny do zakresu tematycznego przedmiotu;
- samodzielne wykorzystywanie wiedzy, np. w rozwiązywaniu zadań i problemów lub realizacji projektów;
- ćwiczenie umiejętności wyciągania wniosków i podejmowania refleksji z wykorzystaniem krytycznego myślenia.

Postawienie akcentu na samodzielne uczenie się nie oznacza całkowitego braku prac domowych. Wskazuje za to na konieczność zmian w ich stosowaniu. Właściwie dobrana do potrzeb i możliwości dziecka praca domowa jest okazją do integrowania wiedzy i osadzania jej w otaczającym świecie. Powinna służyć rozwijaniu osobowości ucznia, jego zdolności poznawczych, odpowiedzialności, samodzielności i kreatywności oraz kształtowaniu postawy proaktywnej przygotowującej do całościowego uczenia się (Bednarska, 2015).

W długofalowej perspektywie zmiany mają stopniowo przygotować uczniów do przejmowania odpowiedzialności za proces kształcenia. I tak u najmłodszych dzieci nawyk systematyczności jest wdrażany przez prace domowe dotyczące ćwiczenia motoryki małej. Ważna jest także współpraca ze środowiskiem wychowawczym dotycząca wyrabiania umiejętności samodzielnego uczenia się.

Z kolei uczniowie starszych klas szkoły podstawowej doskonalą budowanie własnej motywacji do indywidualnej pracy pozaszkolnej. W następstwie tego procesu przejmują odpowiedzialność za naukę po to, by w szkole średniej dobrze radzić sobie z zadaniami wykonywanymi zarówno w szkole, jak i poza nią, a także w środowisku zawodowym.

Jak oceniać samodzielną pracę ucznia w domu?

W myśl rozporządzenia nauczyciel sprawdza wykonaną przez ucznia pracę domową (pisemną lub praktyczno-techniczną) i udziela mu **informacji zwrotnej** zgodnie z funkcją oceniania bieżącego, informując, *co uczeń zrobił dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć* (Dz.U. z 2019 r., poz. 373, § 12).

- Celem tej oceny jest monitorowanie pracy ucznia oraz udzielanie informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych, pomagających mu w nauce.
- Sposób przekazania informacji zwrotnej i jej zakres może być dla ucznia zachętą do wykonania kolejnej pracy domowej (np. jako forma samodoskonalenia). Jednak nieprawidłowa informacja zwrotna może obniżać motywację i zniechęcać do podejmowania dalszego wysiłku.
- Nauczyciel dobiera prace domowe, biorąc pod uwagę aktualny poziom osiągnięć ucznia i formułuje informację zwrotną, tak by dostarczać mu konkretnych wskazówek. Dotyczą one działań ucznia i służą budowaniu adekwatnego obrazu jego osiągnięć.

Choć w rozporządzeniu nie ma o tym mowy, należy zwrócić uwagę na istotną rolę rodziców jako osób wspierających umiejętności samodzielnego uczenia się dziecka. Z tego względu rzetelna informacja zwrotna na temat osiągnięć ucznia powinna na bieżąco docierać także do nich.

Jak oceniać zadania domowe w klasach IV–VIII?

Bez informacji zwrotnej praca domowa traci sens i powoduje u ucznia zmniejszenie zaangażowanie w jej wykonanie. Nie wystarczy więc tylko zainteresować się faktem, czy zadanie zostało odrobione. Konieczne jest sprawdzenie pracy i poświęcenie uwagi sposobom, w jaki została wykonana.

Jeśli uczeń nie otrzymuje wskazówek na temat poprawności wykonania pracy, może w kolejnej powielać błąd lub zwątpić w to, co zrobił już dobrze. W rezultacie taka niesprawdzona praca domowa traci swoją skuteczność, a uczeń nie czerpie wartości płynących z informacji zwrotnej.

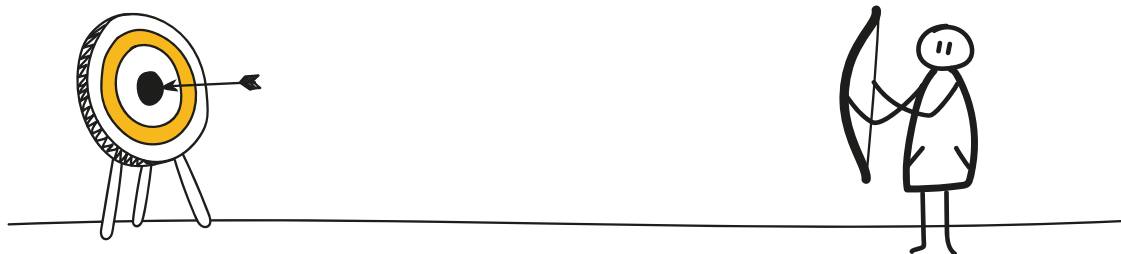
Zadawanie pracy domowej bez udzielenia informacji zwrotnej okazuje się nieskuteczne m.in. dlatego, że uczniowie mogą utrwalić i powtarzać błędy, jeżeli nie zostaną zidentyfikowane (Roschelle, Hodkowski, 2020).

Konstruktywna informacja zwrotna pogłębia autorefleksję związaną z odrabianiem pracy domowej. Informacji tej może udzielić nauczyciel, kolega lub koleżanka z klasy. Może też przybrać ona formę samooceny. Rezygnacja z wystawiania stopni za zadania domowe na rzecz konstruktywnej informacji zwrotnej wpływa zatem pozytywnie na dalsze osiągnięcia uczniów. Ważne, by przed każdą pracą domową przekazać uczniom, co będzie podlegało ocenie i w jaki sposób to ocenianie będzie prowadzone (Marciniak, 2009).

Uczniowie powinni mieć możliwość otwartej komunikacji z nauczycielami w przypadku napotkanych trudności, by mogli przyznać, że nie rozumieją zadania i nie potrafią go wykonać, bez ryzyka negatywnych konsekwencji (Minke, 2017).

Warunki skutecznej informacji zwrotnej:

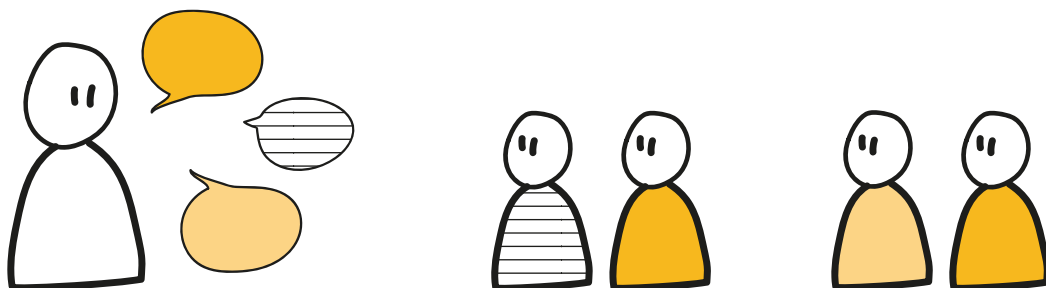
Posiada jasno zdefiniowane cele i oczekiwania. Należy pomóc uczniom zrozumieć, jakie umiejętności lub treści powinni opanować poprzez wykonanie zadania domowego.

Kluczowe w tym są **kryteria sukcesu, czyli po czym uczeń pozna, że jego praca została zrobiona dobrze.**

Jest dostosowana do indywidualnych potrzeb ucznia. Uwzględnia jego poziom wiedzy, umiejętności, sposób uczenia się i ewentualne trudności. Odnosi się to również do języka, który musi być zrozumiały dla ucznia.

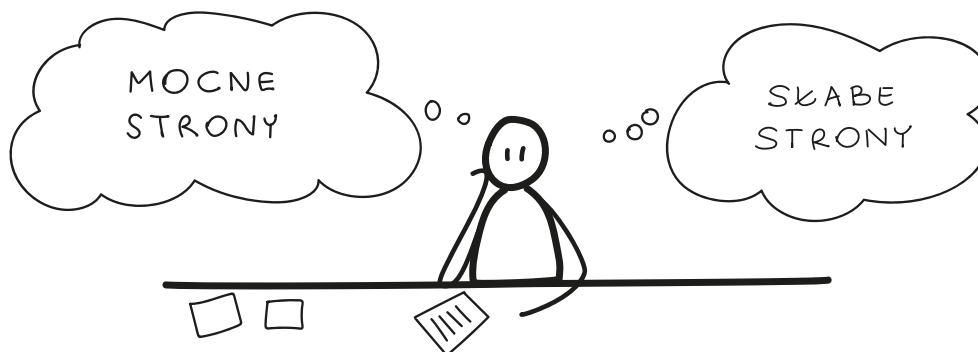

Jest regularna (cykliczna i systematyczna), aby uczniowie dostawali stałe wsparcie i dzięki temu mieli możliwości ciągłego rozwoju.

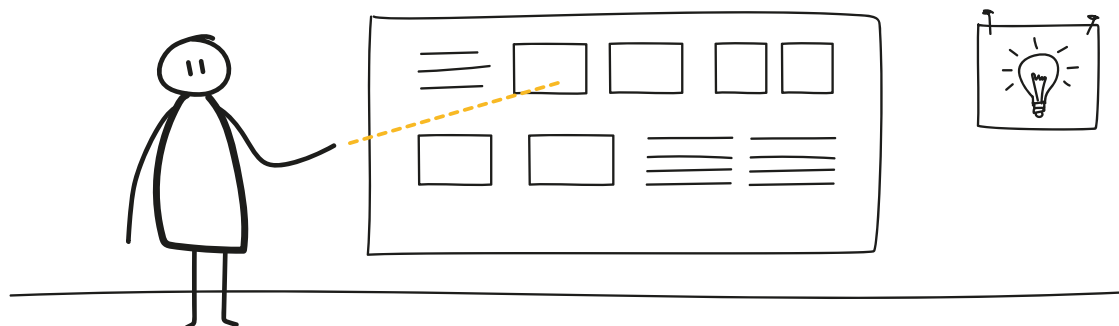
PON.	WT.	ŚR.	CZW.	PT.	SOB.	NIEDZ.
☐ _____	☐ _____	☐ _____	☐ _____	☐ _____		
☐ _____	☐ _____	☐ _____	☐ _____	☐ _____		
☐ _____	☐ _____	☐ _____	☐ _____	☐ _____		
☐ _____	☐ _____	☐ _____	☐ _____	☐ _____		

Zachęca ucznia do refleksji nad pracą (przez samodzielną ocenę jej jakości) oraz do znalezienia swoich mocnych i słabych stron.

Jest konkretna. Unika ogólników, wskazuje konkretne obszary warte docenienia i te wymagające uzupełnienia, zmiany czy poprawy.

Zawiera kluczowe elementy, czyli: docenienie, wskazanie braków i niedociągnięć, zwrócenie uwagi na sposób poprawy oraz przekazanie sugestii dotyczących samodzielnego planowania własnego rozwoju.

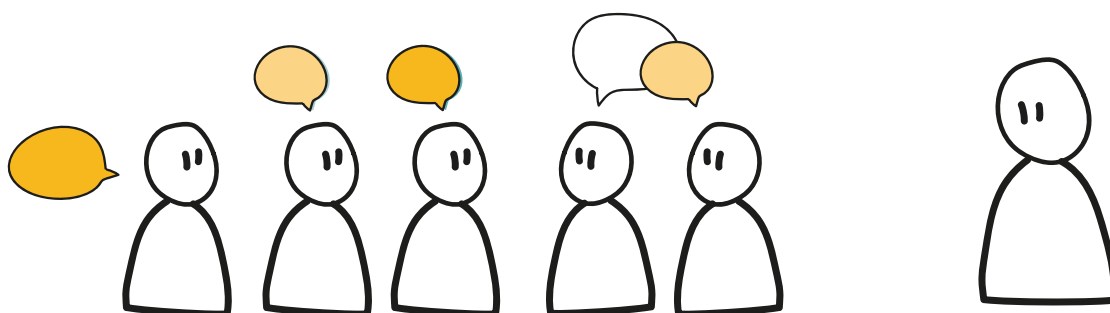
KLUCZOWE ELEMENTY

1	_____	(o-2 p.)
2	_____	(o-4 p.)
3	_____	(o-7 p.)
4	_____	(o-4 p.)

5	_____	(o-5 p.)
6	_____	(o-4 p.)
7	_____	(o-1 p.)

8	_____	(o-2 p.)
9	_____	(o-1 p.)
RAZEM: _____ p.		

Tworzy otwartość na dialog, czyli buduje taką atmosferę w klasie, by uczniowie nie obawiali się dyskusji i zadawania pytań oraz mogli wyrazić swoje wątpliwości i zrozumieć informację zwrotną.

Taka bieżąca informacja zwrotna sprzyja wzmacnianiu poczucia odpowiedzialności za swoje osiągnięcia i daje uczniom możliwość racjonalnego kształtowania własnej strategii uczenia się (Dolata i in., 2015).

Warto dodać, że szczególną wartość dla uczenia się uczniów może mieć ocenianie procesowe. Chodzi o wielokrotne udzielenie informacji zwrotnej odnośnie do tej samej pracy ucznia – proces trwa do osiągnięcia sukcesu.

Przykłady sposobów udzielania informacji zwrotnej w klasach IV–VIII:

List/komentarz – przedstawienie uczniowi formy zindywidualizowanego listu, który zawiera opis kluczowych elementów koniecznych w informacji zwrotnej.

ETAP			
1	✓		
2			
3	✓	✓	

Tabela postępu – przygotowanie tabeli pokazującej uczniowi jego poziom umiejętności, gdzie w kolumnie pierwszej są wypisane umiejętności do osiągnięcia, a w kolejnych kolumnach jest zaznaczony adekwatny poziom osiągniętych umiejętności („praktykuje”, „już potrafi”, „biegle wykorzystuje”).

Tabela z listą kontrolną realizacji kryteriów sukcesu

– przygotowanie uczniowi tabeli, zawierającej kryteria dobrze wykonanej pracy. Zaznaczanie zarówno tych zrealizowanych, jak i niezrealizowanych kryteriów. Tabela może zawierać kolumnę „uwagi” do wpisywania objaśnień, gdy kryterium jest zrealizowane częściowo.

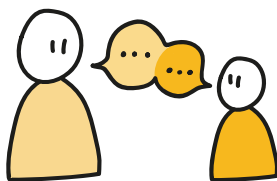

Uwagi pisemne do konkretnych fragmentów/działań

– zapisywanie uwag przy frazach, działaniach, fragmentach (można wymyślić tu jakąś formę graficzną, np. użyć okienek lub stosować różne kolory wpisów, na jakie umówimy się z uczniami).

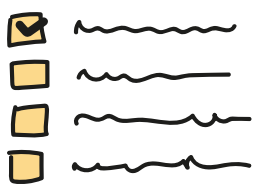
„Dwie gwiazdy – jedno życzenie” – poinformowanie ucznia o dwóch rzeczach, które wykonał dobrze (przyznanie dwóch gwiazd) i o jednej (życzenie), którą trzeba poprawić, wyjaśnić, rozwinąć lub można ją zrobić inaczej.

Indywidualna rozmowa z uczniem – omawiamy jego pracę, zadajemy pytania, oferujemy wsparcie.

Aaaa bb ccc ...?

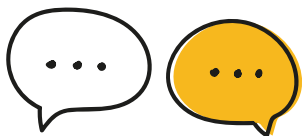
Autorefleksja w formie zdań niedokończonych – zaproszenie ucznia do refleksji o nabytej wiedzy i umiejętnościach, a także o własnym procesie uczenia się przez dokończenie zdań typu: „Zaczynam się zastanawiać...”, „Zaskoczyło mnie, że...”, „Dowiedziałem się, że...”, „Trudne dla mnie jest...”, „Najbardziej pomaga mi w uczeniu...”, „Zaciekało mnie...”

Lista kontrolna pytań – przygotowanie przez nauczyciela listy pytań odnoszących się do poszczególnych elementów zadania. Pomocna w rozwijaniu udzielania koleżeńskiej informacji zwrotnej. W miarę doskonalenia tej umiejętności lista pytań może dotyczyć części składowych i kryteriów ćwiczeń/zadań, np.: Czy wypracowanie zawiera tezę? Czy odwołuje się do trzech lektur? Czy posiada wstęp, rozwinięcie i zakończenie?

Karta samooceny – przygotowanie, najczęściej w formie tabeli, listy stwierdzeń dotyczących wykonania pracy domowej. Uczniowie są proszeni o zaznaczenie właściwej odpowiedzi, określając tym samym, w jakim stopniu zgadzają się z tymi stwierdzeniami: „Zgadzam się”, „Nie mam zdania”, „Nie zgadzam się”.

„Powiedz partnerowi...” – podsumowanie w parach, podczas którego uczniowie nawzajem odpowiadają na pytania dotyczące np. tego, co było dla nich łatwe, a co trudne w pracy domowej, czego się nauczyli itp.

Udzielanie informacji zwrotnej dotyczącej wykonanej pracy domowej pomoże uczniowi uzyskać prawidłowy obraz własnych możliwości. Ten rodzaj oceny – wyrażonej komentarzem precyzującym mocne i słabe strony wykonania pracy samodzielnej oraz wyrażającym faktyczne zainteresowanie nauczyciela – ma także większy wpływ na jakość wykonywanej pracy ucznia (Abramowicz, 2019; Iluk, 2020; Jakubowski i Wiśniewski, 2017; Schimmer, 2016; Taranowicz-Karcz, 2019).

Jak rodzic może zadbać o uczenie się dziecka bez obowiązkowych prac domowych?

Wiedza o tym, jak się uczymy, zaangażowanie rodziców, komunikacja i wsparcie między domem a szkołą są ważne dla sukcesu uczniów (Minke, 2017). Pojawia się u rodziców oczywiście obawa, czy wprowadzona rozporządzeniem dobrowolność wykonania pracy domowej nie osłabi zaangażowania ucznia w samodzielne uczenie się.

W tym miejscu chcemy podkreślić znaczenie rodziców we wspieraniu tego procesu w nowej sytuacji prawnej.

Dobrowolność wykonania pracy domowej nie powoduje, że tracą oni możliwość wspomagania dziecka w samorozwoju. Warto stale podkreślać w rozmowach z rodzicami, że różne formy prac i ćwiczeń po zajęciach lekcyjnych są formą kontynuacji nauki i stanowią ważny aspekt uczenia się samodzielności, odpowiedzialności i systematyczności.

Rolą rodzica jest wspieranie, motywowanie i stwarzanie odpowiednich warunków do tego, by dziecko podejmowało wysiłek wykonywania różnych zadań i ćwiczenia różnych umiejętności.

Efektywne zaangażowanie rodzica w proces edukacyjny powinno polegać raczej na kształtowaniu motywacji do nauki, tworzeniu odpowiedniego dla niej środowiska (materialnego, a także emocjonalnego) (Dolata i in., 2015, s. 106–108).

Istotne jest, by nauczyciel wskazał rodzicom rolę, jaką mogą odgrywać we wzmacnianiu motywacji ucznia, tak by chciał sięgać po dobrowolne zadania domowe.

PRZEDSTAWIENIE ZASAD

Rodzice na początku roku szkolnego są zapoznawani z wymaganiami edukacyjnymi i zasadami pracy w domu. Podstawa programowa kształcenia ogólnego zawiera zapisy dotyczące samokształcenia, a dobrze zaplanowana praca domowa jest sposobem na spełnienie tego wymagania.

KONTYNUACJA ZAJĘĆ

Celowo zaplanowana praca domowa nie musi obciążać rodzica ucznia, ponieważ jest kontynuacją zajęć lekcyjnych i umożliwia pogłębienie omawianych na lekcji zagadnień.

WSPARCIE EMOCJONALNE

Rodzice mogą motywować swoje dzieci do wykonywania pracy domowej, wyrażając wsparcie emocjonalne i zrozumienie dla trudności, z jakimi zdarza się mierzyć uczniom.

ZORGANIZOWANIE CZASU I PRZESTRZENI

Kluczowa jest pomoc rodziców w organizowaniu czasu i przestrzeni do wykonywania pracy domowej. Mogą oni wesprzeć dziecko w stworzeniu planu nauki i priorytetów, zapewnić mu miejsce do pracy oraz pomoc w organizacji niezbędnych materiałów i narzędzi. Jest to szczególnie istotne w przypadku uczniów zaczynających naukę w klasie IV.

PYTANIA NAPROWADZAJĄCE

Podczas wykonywania zadań mogą pojawić się trudności, warto wtedy zachęcić dziecko do samodzielności, naprowadzać je na trop rozwiązania przez zadawanie dodatkowych pytań.

ZACHĘCANIE

Istotne jest również, by rodzice zachęcali dzieci do samodzielnego myślenia i podejmowania wysiłku w wykonywaniu zadań. Pomoc w kształtowaniu tych umiejętności jest kluczowa dla rozwoju młodych ludzi.

WSPARCIE MERYTORYCZNE

Rodzice mogą też służyć radą w wyjaśnianiu trudnych zagadnień i udzielać wsparcia merytorycznego, gdy dziecko ma problemy z zadaniami domowymi.

MONITOROWANIE POSTĘPÓW

Rodzice mogą monitorować postępy swojego dziecka w uczeniu się, czuwając nad regularnym odrabianiem prac z należytą starannością. Mogą także śledzić, czy dziecko ma trudności z konkretnymi zagadnieniami i w razie potrzeby zgłaszać te problemy nauczycielowi.

BRAK PRESJI

Rodzice mogą również przekazywać swoim dzieciom wartości związane z nauką i edukacją przez swoje własne podejście do pracy domowej. Nieskuteczne dla motywacji wewnętrznej ucznia jest traktowanie pracy domowej przez rodziców jako kary czy „wypełniacza” czasu wolnego. Tylko pozytywne nastawienie obu stron może zwiększyć motywację do nauki, również w czasie pozaszkolnym.

Ważne jest znalezienie równowagi między udzielaniem wsparcia a zachęcaniem do samodzielności. Pozwoli to dzieciom rozwijać umiejętności niezbędne do skutecznego radzenia sobie z pracą domową i nauką oraz wzmocni ich samoocenę. Dlatego to po stronie rodzica jest ustalenie zasad, a następnie konsekwentne trzymanie się ich, gdy dziecko odrabia pracę domową.

Rola rodzica towarzyszącego, facylitatora jest bardziej cenna w procesie edukacyjnym niż rola osoby współodrabiającej zadania domowe. Istotne też, by rodzice mieli świadomość, że *wdrażanie do samodzielności nie polega na pozostawieniu dziecka samego z zadaniami*

domowymi. Jeśli tego rodzaju obowiązki są w sferze aktualnego rozwoju ucznia, to jest on w stanie i powinien im samodzielnie sprostać (Bednarska, 2020, s. 93).

Często przy wykonywaniu pracy domowej nie jest ważny efekt końcowy, ale wysiłek, który włożyło dziecko. Rodzic powinien doceniać ten trud także wówczas, gdy efekt według niego odbiega od ideału.

- W procesie uczenia się dziecka ważne jest rozwijanie umiejętności samodzielnego dochodzenia do wiedzy i radzenia sobie z problemami, a także dostrzeganie, jak z czasem przestajemy mieć luki w wiedzy. Rodzic, który nie pozwala dziecku popełniać błędów i uczyć się na własnych doświadczeniach, może ograniczać rozwój jego umiejętności.
- Także kiedy rodzic stawia zbyt duży nacisk na wyniki pracy domowej, dziecko może czuć się przeciążone i poddane nadmiernemu stresowi, co może prowadzić do problemów emocjonalnych i negatywnego nastawienia do nauki.
- Praca domowa, która nie jest obowiązkowa, nie podlega ocenie stopniem. Daje więc możliwość uzyskania informacji zwrotnych, nie będąc jednocześnie elementem różnicującym dzieci w klasie.

Bardzo ważne jest wsparcie emocjonalne dziecka oraz wyrażanie szczerego zainteresowania tym, czego ono się uczy. Rodzice mogą wzmacniać postawę naturalnej aktywności, organizując wspólne wyjścia do muzeum, kina, teatru, centrów edukacyjnych, wycieczki do parku czy lasu.

Co sprzyja samodzielności i wytrwałości w uczeniu się?

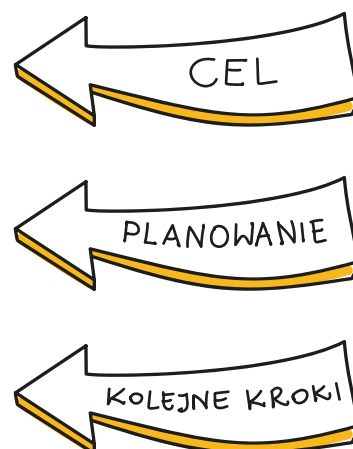
Uczniowie najchętniej przejmują inicjatywę i biorą odpowiedzialność za efekt swojej pracy, kiedy są wolni od lęku przed popełnieniem błędu. Ograniczony czas lekcji często nie pozwala jednak na cierpliwe i wytrwałe wykonanie zadania przez ucznia, który napotyka trudności. Długotrwałe testowanie kolejnych rozwiązań jest w tych warunkach niemożliwe. Niemniej, by uczeń osiągnął samodzielność, potrzebuje pola do ćwiczeń. Nie można go w tym zastąpić. Chodzi zatem o to, by wygospodarować w edukacji więcej miejsca na samodzielną naukę i stworzyć sprzyjające jej warunki.

Naukę w szkole przede wszystkim planuje nauczyciel, który zazwyczaj decyduje o celach uczenia się, przygotowuje zadania edukacyjne, ustala poszczególne kroki w wykonaniu zadań, strategię dla ucznia, monitoruje postępy i ocenia rezultaty.

Nowe przepisy oświatowe, które wprowadzają pracę domową jako **nieobowiązkową i do wyboru, a także łączą ją z przekazywaniem informacji zwrotnej**, zwiększają szansę na wyrobienie w uczniu pozytywnego podejścia do nauki. Wzmacniają zarazem jego samodzielność i wytrwałość.

Jeśli uczeń **sam zdecyduje**, że wykona dodatkowe zadanie domowe, to nie tylko umocni swoje poczucie autonomii, lecz także na dalszym etapie **może**:

- określić, co chce osiągnąć
- zarządzać czasem – zaplanować, kiedy wykona zadanie i ile czasu na to przeznaczy
- ułożyć kolejne kroki do pracy nad zadaniem i je zrealizować

- wypróbować różne techniki i strategie uczenia się; wybrać takie, które uzna za przydatne lub najlepsze dla osiągnięcia celu i porzucić nieskuteczne
- skorzystać z różnych źródeł informacji, które są dla niego interesujące i dostępne w domu, np. z zasobów internetu, z książek, oprogramowania edukacyjnego, a także pozyskać je od osób z najbliższego otoczenia (dorośli lub rówieśników)
- wyjść poza ramy przedmiotu i połączyć uczenie się z zainteresowaniami/hobby
- skorzystać z informacji zwrotnej i sformułować wnioski do dalszego uczenia się
- monitorować swoje postępy, oceniać dokonania, korygować działania, by osiągnąć swój cel
- podjąć odpowiedzialność za uczenie się i wyniki

Wytrwałość (nazywana też determinacją lub uporem) to niepoddawanie się, podejmowanie kolejnych prób, sprawdzanie wielu możliwości, **wreszcie** trwanie w działaniu wbrew napotykanym trudnościom, przeciwnościom czy zmęczeniu. To pełna koncentracja na zadaniu mimo rozpraszaczy lub przerw. Oznacza także umiejętność radzenia sobie z niepowodzeniami i ze stresem, wyciąganie wniosków z doświadczeń, a także wzięcie odpowiedzialności za swoje postępy i wyniki oraz gotowość do wysiłku, by je poprawić. Wytrwały uczeń wykonuje zadania od początku do końca – nie zadowala się połowicznym rozwiązaniem, jest dokładny, nie pozostawia pytań bez odpowiedzi.

Jeśli nauczyciel ma pomóc dziecku w rozwijaniu wytrwałości w uczeniu się, powinien robić to w sposób uporządkowany i przemyślany, systematycznie. Uczeń z kolei powinien dostać wsparcie i zachętę nie tylko od nauczyciela, lecz także od rodziców i rówieśników. Ważna jest też pomoc w rozwijaniu umiejętności radzenia sobie z trudnościami i stresem, np. przez naukę strategii uczenia się, zarządzania czasem, rozwiązywania problemów.

Dobrowolnie podjęta i samodzielnie wykonywana praca domowa wzmacnia wytrwałość w uczeniu się, ponieważ uczniowie mogą:

MOGĘ ZROBIĆ
PRZERWĘ

przerwać wykonanie zadania w chwili, która nie sprzyja uczeniu się, i powrócić do niego w lepszym momencie

MOGĘ SIĘ
ZATRZYMAĆ

zatrzymać się na wybranym etapie pracy i sprawdzić według kryteriów sukcesu, czy jest poprawnie zrobiona

MOGĘ COŚ
POPRAWIĆ

poprawić ewentualne błędy

MOGĘ
EKSPERY-
MENTOWAĆ

eksperymentować, popełniać błędy, „oswajać” je i traktować jako okazję do nauki

NIE BOJĘ SIĘ
POPEŁNIĆ BŁĘDU

uwolnić się od lęku przed popełnieniem błędu i ujawnieniem go w obecności rówieśników

DOSTAJĘ
INFORMACJE
ZWROTNE

skorzystać z informacji zwrotnej udzielonej do pracy domowej przez nauczyciela lub kolegę, by zmodyfikować sposób wykonania

PRZEWYCIĘŻAM
TRUDNOŚCI

zastanowić się nad trudnościami i podjąć działania, by je przezwyciężyć z wykorzystaniem dostępnych zasobów i strategii

Jak nauczyciele i rodzice mogą wspierać rozwijanie wytrwałości uczniów?

Nauczyciel wspierający uczniów w osiąganiu samodzielności i wytrwałości w uczeniu się przede wszystkim pomaga rozwijać pasję i rozbudzać ciekawość poznawczą. Mogą temu służyć intrygujące zadania i impulsy rozwojowe zawarte w informacji zwrotnej.

W przypadku **rodzica** ważne jest też wsparcie emocjonalne poparte szczerym zainteresowaniem tym, czego dziecko (także to starsze) się uczy.

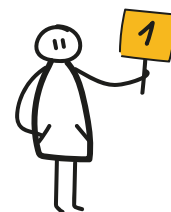
Zdolność samoregulacji i rozwijanie wytrwałości wiąże się z długotrwałym procesem, który można wspomagać w wielu obszarach, przy czym im starsi uczniowie, tym większy ich wkład własny w pracę nad kontrolowaniem emocji i kształtowaniem wspomnianych cech. Nie wyklucza to wsparcia ze strony nauczycieli i rodziców, którzy powinni pomagać nastolatkom w kształtowaniu wytrwałości i budowaniu samoregulacji – w czasie lekcji, a także poza nimi, np. przy okazji wykonywania zadań domowych.

Można dokonać tego przez:

- modelowanie wytrwałego dążenia do celu, które wymaga świadomego działania, aktywności, wysiłku, uporu, poświęcenia,
- wspólne odnajdywanie źródeł motywacji, którymi mogą być wartości i wewnętrzne przekonania, marzenia, pasje, rozwój osobisty, realizacja ważnych idei,
- pokazywanie, że osiągnięcie celów przynosi radość i satysfakcję,
- wsparcie i zrozumienie w podejmowaniu wyzwań i działań, w które angażuje się młodzież,
- zachęcanie do próbowania różnych rozwiązań,
- rozwijanie pozytywnego myślenia i rozmowy o tym, jak radzić sobie ze zmianami, przeciwnościami, trudnościami i stresem,
- pokazywanie, że szukanie rozwiązań prowadzi do lepszych rezultatów niż skupianie się na problemach i porażkach,
- pomoc w zarządzaniu czasem, w tym w określaniu priorytetów, planowaniu i organizacji zadań oraz monitorowaniu ich realizacji,
- pomoc w rozpoznaniu, w jaki sposób wysiłek i zaangażowanie młodzieży przekładają się na odnoszenie sukcesu i rozwój,
- wskazywanie, jak popełniony błąd może stać się okazją do wyciągnięcia cennej lekcji,

- wspólne wykonanie i nauka technik redukcji stresu, np. ćwiczeń relaksacyjnych, oddechowych, mindfulness, które pozwolą na odzyskanie poczucia komfortu i nadziei w dążeniu do celu, gdy jego realizacja jest utrudniona lub zagrożona,
- stawianie młodzieży w sytuacjach wyboru i pomoc w analizowaniu istoty rzeczy, której ten wybór dotyczy, oraz następstw z tym związanych,
- udzielanie życzliwej, konstruktywnej informacji zwrotnej.

Przykłady zadań domowych

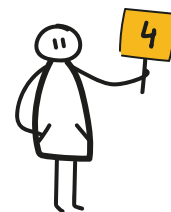
Tytuł, przedmiot, klasa	Makieta średniowiecznej architektury, historia, klasa V
Cel i kryteria sukcesu w języku ucznia	Utrwalam poznane w czasie lekcji elementy średniowiecznej architektury. ● Mój projekt ma minimum sześć charakterystycznych szczegółów. ● Makieta jest dokończona. ● Potrafię opowiedzieć o czterech wybranych elementach budowli (co to jest, jakie miało funkcje, z czego i jak budowano itp.).
Rodzaj pracy	Praca praktyczno-techniczna
Uzasadnienie celowości	● Uczeń wybiera to, co przedstawi na makiecie. ● Uczeń wykonuje pracę ulubionym przez siebie sposobem. ● Praca jest rozłożona w czasie.
Instrukcja dla ucznia / Opis zadania dla nauczyciela	Wykonaj makietę średniowiecznej architektury, np. zamku, kościoła, miasta lub grodu. Format i rodzaj budulca dowolny (z tektury, klocków Lego, w Minecraft lub The Sims). Zrób zdjęcie swojej pracy i wyślij nauczycielowi lub wydrukuj je samodzielnie i przynieś na lekcję.
Czas	2 tygodnie
Sposób sprawdzenia i oceny	Prezentacje prac można zaplanować na lekcję powtórzeniową. Nauczyciel wyświetla zdjęcia makiet, a poszczególni autorzy i autorki prezentują swoją wiedzę. Nauczyciel udziela ustnej informacji zwrotnej według schematu. Do rozmowy może też zachęcić uczniów.
Przykład dostosowania	Uproszczona forma prezentacji (np. rysunek) lub inna (np. pisemna). Zmniejszenie liczby wymaganych elementów.

Tytuł, przedmiot, klasa	Plakat pt. „Co przesłanie zawarte w »Dziadach cz. II« mówi do nas dzisiaj?», język polski, klasa VII
Cel i kryteria sukcesu w języku ucznia	Oceniam, czy przesłanie zawarte w utworze Adama Mickiewicza pt. „Dziady cz. II” jest nadal aktualne. ● Mój plakat zawiera cytaty z wybranym przeze mnie przesłaniem z lektury. ● Na plakacie są minimum cztery elementy, które odnoszą się do wybranego cytatu. ● Wyjaśniam innym symbolikę trzech elementów zastosowanych przeze mnie na plakacie (np. kolor, kształt, proporcje, czcionkę itp.). ● Wyjaśniam w pięciu zdaniach, dlaczego wybrany przeze mnie cytat jest aktualny.
Rodzaj pracy	Praca praktyczno-techniczna
Uzasadnienie celowości	● Uczeń sam wybiera to, co przedstawi na plakacie. ● Praca odnosi się do zrealizowanej lekcji, przeczytanej lektury. ● Praca nawiązuje do życia uczniów i ten osobisty aspekt wpływa na zaangażowanie. ● Zaprezentowanie pracy jest okazją do wcielenia się w rolę eksperta, podzielenia się swoją opinią oraz omówienia jej z innymi uczniami (koleżeńska informacja zwrotna).
Instrukcja dla ucznia / Opis zadania dla nauczyciela	Stwórz projekt plakatu w canva.com, na którym przedstawisz aktualność wybranego przesłania z „Dziadów cz. II”. Pobrany projekt prześlij nauczycielowi lub samodzielnie wydrukuj i przynieś na lekcję.
Czas	Tydzień
Sposób sprawdzenia i oceny	Nauczyciel prezentuje prace uczniów w formie galerii. Prosi każdą autorkę i autora o omówienie swojego plakatu według kryteriów. Uczniowie udzielają sobie koleżeńskiej informacji zwrotnej.
Dostosowanie	Uczeń może zrobić projekt w szkole po lekcjach, a jeśli obsługa programu Canva będzie wyzwaniem – wykonać inną pracę plastyczną, np. kolaż.

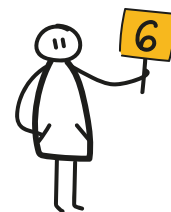
Tytuł, przedmiot, klasa	Działam na ułamkach dziesiętnych, matematyka, klasa VI
Cel i kryteria sukcesu w języku ucznia	Utrwalam zaokrąglanie ułamków dziesiętnych. ● Rozwiązuję poprawnie trzy zadania. ● Zapisuję poprawnie działania według zasad poznanych na lekcji. ● Oceniam, które zadanie najskuteczniej pomogło mi przećwiczyć zaokrąglanie ułamków dziesiętnych.
Rodzaj pracy	Praca pisemna / rozwiązywanie zadań
Uzasadnienie celowości	● Uczeń otrzymuje zróżnicowane zadania. ● Uczeń wybiera, które zadania rozwiąże adekwatnie do swoich możliwości. ● Uczeń samodzielnie kontynuuje naukę rozpoczętą na lekcji, dokonuje też samooceny. ● Uczeń jest zdolny do refleksji na temat własnego uczenia się.
Instrukcja dla ucznia / Opis zadania dla nauczyciela	Nauczyciel przygotowuje zestaw sześciu zadań zróżnicowanych pod względem formy i trudności (typowe przykłady, prawda/fałsz, zadania z treścią i inne, których forma jest znana młodzieży). Następnie prosi uczniów o wybranie minimum trzech, które chcą wykonać, zapisanie odpowiedzi w zeszyte i zastanowienie się, które zadanie ich zdaniem najbardziej pomaga utrwalić umiejętność zaokrąglania ułamków dziesiętnych.
Czas	Na kolejną lekcję
Sposób sprawdzenia i oceny	Nauczyciel wyświetla prawidłowo rozwiązane zadania, uczniowie sprawdzają wyniki samodzielnie. Przy każdym zadaniu nauczyciel pyta, ile osób je wybrało, kto ma prawidłowy wynik? Zapamiętuje, kto popełnił błąd, żeby omówić to z uczniem indywidualnie. Następnie zaprasza młodzież (technika „Powiedz partnerowi...”) do podzielenia się opinią, które ćwiczenie najlepiej pozwala zrozumieć zaokrąglanie ułamków. W tym czasie nauczyciel podchodzi do uczniów, którzy zgłosili błąd, by omówić z nimi jego przyczynę.
Przykład dostosowania	Uczeń wybiera dla siebie zadanie, które uzna za możliwe do wykonania. Nauczyciel, planując zadanie, powinien uwzględnić ewentualną powiększoną czcionkę itp.

Tytuł, przedmiot, klasa	My Keywords – w zeszytce lub online, język angielski, klasa IV–V
Cel i kryteria sukcesu w języku ucznia	Systematycznie poznaję, utrwalam i poszerzam nowe słownictwo. Tworzę osobisty słownik w dowolnej formie (zeszyt, lapbook lub Pinterest). - Wybieram format mojego słownika. - Zapisuję w nim raz na tydzień od pięciu do dziesięciu słów wraz ze stworzoną przeze mnie definicją / wyjaśnieniem (w języku angielskim lub polskim). - Każde nowe słówko ilustruję rysunkiem, memem, zdjęciem. - Raz w miesiącu prezentuję kolegom słowo.
Rodzaj pracy	Praca pisemna z elementami pracy plastycznej (twórczej)
Uzasadnienie celowości	- Uczeń ma możliwość samodzielnego wyboru słów, tworzenia własnych definicji i wyboru formy słownika. - Tworząc słownik, uczeń może kierować się swoimi zainteresowaniami lub nawiązywać do zrealizowanych tematów na lekcji. - Zadanie jest cykliczne i zakłada przywoływanie.
Instrukcja dla ucznia / Opis przebiegu dla nauczyciela	Przygotuj dowolny zeszyt lub segregator na kartki A4. Każdego dnia pomyśl o zadaniu, które wykonywałeś(-aś) podczas lekcji języka obcego – może o piosence, grze lub filmie w tym języku? Które ze słów lub zwrotów są dla ciebie nowe? Które z nich chciał(a)byś bardziej swobodnie używać? Zapisz je do zeszytu (na kartce), sprawdź definicję w słowniku, zastanów się, czy ją rozumiesz. W jaki sposób wytłumaczył(a)byś dane słowo lub zwrot koledze czy koleżance? Zapisz swoją definicję i ją zilustruj – narysuj (wklej) swoje skojarzenie. Raz w miesiącu będziesz mieć okazję, by przedstawić wybrane przez siebie słowo, zagłosować na najpopularniejsze oraz sprawdzić się samodzielnie, ile słów zaprezentowanych przez kolegów już znasz. Zdecydujesz też, czy wybrane słowa będziesz zapisywać w swoim słowniku.
Czas	Praca ciągła podczas roku szkolnego, sprawdzana pod koniec każdego miesiąca.
Sposób sprawdzenia i oceny	Nauczyciel udziela informacji zwrotnej w postaci komentarza kształtującego, informującego o poziomie trudności wybieranych słów i ich użyteczności w realizacji treści programowych.
Przykład dostosowania	W zależności od poziomu znajomości języka obcego, a także ogólnych umiejętności poznawczych nauczyciel może w pierwszych tygodniach pomagać w wybieraniu słów i tworzeniu definicji.

Przedmiot, klasa	Ewakuacja w mojej szkole = moja instrukcja, edukacja dla bezpieczeństwa, klasa VIII
Cel i kryteria sukcesu w języku ucznia	Wykorzystuję informacje na temat ewakuacji, żeby zaplanować ją w mojej szkole. - Moja instrukcja ma format A4. - Praca zawiera elementy tekstowe i graficzne. - Wykorzystuję co najmniej cztery zasady dotyczące ewakuacji w mojej szkole. Uwzględniłam w pracy minimum trzy znaki ewakuacyjne. - Prezentuję swoją instrukcję na lekcji.
Rodzaj pracy	Praca praktyczno-techniczna
Uzasadnienie celowości	- Uczeń sam wybiera treści umieszczone na instrukcji. - Uczeń samodzielnie kontynuuje naukę rozpoczętą na lekcji. - Utrwalana wiedza jest użyteczna i związana z najbliższym otoczeniem ucznia. - Zaprezentowanie pracy jest okazją do wcielenia się w rolę eksperta oraz podzielenia opinią i omówienia jej z innymi uczniami (koleżeńska informacja zwrotna).
Instrukcja dla ucznia	Przygotuj dowolną techniką infografikę przedstawiającą zasady ewakuacji z budynku twojej szkoły.
Czas	Tydzień
Sposób sprawdzenia i oceny	Praca podlega ocenie w postaci koleżeńskiej informacji zwrotnej. Uczniowie, którzy działali w parach, dokonują oceny, biorąc pod uwagę spełnienie kryteriów sukcesu. Określają, które kryteria zostały uwzględnione, a nad którymi można jeszcze popracować.
Przykład dostosowania	Praca nie wymaga dostosowania – można ewentualnie zmniejszyć liczbę wymaganych elementów (do decyzji nauczyciela).

Tytuł, przedmiot, klasa	Doświadczenie z selerem, biologia, klasa V
Cel i kryteria sukcesu w języku ucznia	Dostrzegam obecność wiązek przewodzących wodę w roślinie. ● Przeprowadzam doświadczenie według instrukcji. ● Dokumentuję wynik doświadczenia za pomocą zdjęcia lub filmu utrwalających końcowy etap. ● Udzielam odpowiedzi na pytania.
Rodzaj pracy	Praca praktyczno-techniczna
Uzasadnienie celowości	● Uczeń zna cele tego zadania i wie, jak będzie oceniany. ● Zadanie domowe jest powiązane z otoczeniem ucznia.
Instrukcja dla ucznia	Celem eksperymentu jest zbadanie zdolności łodygi selera do przewodzenia wody. Pozwoli ci to zrozumieć procesy, które tam zachodzą i umożliwiają transport wody z korzeni do innych części rośliny. Żeby to zaobserwować i lepiej zrozumieć, wykonaj poniższe doświadczenie. ● Wybierz łodygę selera o długości do najmniej dziesięciu centymetrów. Umieść ją w naczyniu z wodnym roztworem barwnika spożywczego, np. czerwonym lub niebieskim. Możesz wykorzystać też kolorowy tusz rozpuszczalny w wodzie. ● Pozostaw łodygę w roztworze przez mniej więcej godzinę. ● Obserwuj, jak barwnik rozprzestrzenia się wewnątrz łodygi. Dokonaj obserwacji trzy razy co godzinę. Zrób zdjęcie łodygi podczas ostatniej obserwacji. ● Dokładnie przeanalizuj rozmieszczenie barwnika w łodydze. ● Udziel odpowiedzi na pytania: Jakie struktury w łodydze umożliwiają transport wody z barwnikiem? Jak barwnik rozprzestrzenia się w łodydze selera? Jakie czynniki mogą przyspieszyć transport wody w łodydze?
Czas	Tydzień
Sposób sprawdzenia i oceny	Wykonaną pracę ocenia nauczyciel, przekazując ustnie lub pisemnie informacje: co zostało wykonane poprawnie, jakie są obszary do poprawy lub uzupełnienia, w jaki sposób należy to zrobić. Można też na lekcji omówić ostatni punkt polecenia – uczniowie dokonują wtedy samooceny swoich odpowiedzi.
Przykład dostosowania	W zależności od możliwości ucznia można uprościć polecenie i zrezygnować np. z ostatniego punktu w instrukcji lub zrealizować go wspólnie z uczniem na zajęciach dodatkowych. Można też omówić ten punkt (odpowiedzi na pytania) podczas lekcji.

Jakie zadania domowe wspierają samodzielne uczenie się w świetle wybranych badań?

Przywołane wyżej przykłady prac domowych dla uczniów klas IV–VIII szkoły podstawowej mają uzasadnienie naukowe. Z polskich i międzynarodowych badań wynika bowiem, że mogą one wspierać rozwój ucznia, o ile są dostosowane pod względem ilościowym i jakościowym do jego wieku, możliwości i potrzeb. Jakie zadania domowe na drugim etapie edukacyjnym są szczególnie warte polecenia?

● **Zadania, które pomagają zastosować wiedzę w praktyce**

Zadania domowe, które zachęcają do praktycznego wykorzystania nabytej wiedzy, są kluczowe dla efektywnego procesu nauki. Oprócz tego, że umożliwiają pogłębianie i utrwalanie materiału, ich istotnym aspektem jest również przygotowanie uczniów do samodzielnego stosowania tej wiedzy w różnych sytuacjach życiowych. Mają dzięki temu szansę przetestować swoje umiejętności w praktyce. Prowadzi to do lepszego zrozumienia i przyswojenia materiału, rozwija umiejętności analityczne i kreatywne myślenie.

Celem pracy domowej nie jest wyłącznie pogłębienie, utrwalenie czy rozszerzenie wiedzy, ale także wdrażanie ucznia do samodzielnego posługiwania się nią w różnych sytuacjach (Okoń, 2007).

● **Zadania, które nie są czasochłonne**

Prace domowe zadawane i odrabiane w sposób zbilansowany przynoszą pozytywne efekty. Nadmierna ilość czasu spędzonego nad zadaniami domowymi nie ma bowiem związku z osiągnięciami uczniów, a nawet wiąże się z nimi negatywnie. Po dotarciu do pewnego progu średni poziom umiejętności już nie rośnie. Samodzielna praca między jedną a dwiema godzinami dziennie jest zatem optymalna dla rozwoju uczniów klas IV–VIII. Czas, o którym mowa, dotyczy wykonania wszystkich prac domowych w ciągu dnia, a nie z jednego przedmiotu. Istotna jest jakość tego czasu i wysiłek włożony w odrabianie zadań. Umiarkowana porcja pracy domowej, dostosowana do potrzeb edukacyjnych uczniów i uczennic, może wspierać ich rozwój edukacyjny bez ryzyka przeciążenia.

Dostosowując wymiar pracy domowej do grupy docelowej, warto pamiętać też o tym, że niektórzy uczniowie mogą potrzebować więcej czasu na wykonanie zadania, co wynika z indywidualnych lub specyficznych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych (Costley, 2013; Cooper, 1989; Dettmers i in., 2010; Education Endowment Foundation, 2017; Fernández-Alonso i Muñiz, 2021; Jakubowski i Wiśniewski, 2017; Marzano i Pickering, 2007; Trautwein i in., 2006; Valle i in., 2019).

Mówiąc o czasie spędzonym na odrabianiu zadań domowych, musimy rozróżniać ilość spędzonego czasu i stopień jakości tego czasu (zarządzanie czasem) (Valle i in., 2019, s. 423).

● **Zadania, które promują samodzielne uczenie się**

Najlepsza praca domowa to taka, którą dziecko może wykonać samodzielnie, bez podpowiedzi dorosłych. Jasne określenie celu pracy pozwala uczniowi zrozumieć, do czego dążą przydzielone mu zadania. Korzystne jest powiązanie celu pracy domowej z celami/ treściami/umiejętnościami ćwiczonymi na lekcji. Stopień zaangażowania i sposób nauki zależą od zrozumienia i akceptacji celu przez ucznia (Bednarska, 2020; Glasman i Besson, 2005).

Ponadto zamiast tradycyjnych zadań domowych warto rozważyć metody promujące samodzielne uczenie się, takie jak czytanie dla przyjemności czy angażowanie się w aktywności zgodne z zainteresowaniami ucznia, co może lepiej wpływać na osiągnięcia i motywację (Abramowicz, 2019; Education Endowment Foundation, 2021; Taranowicz-Karcz, 2019).

Nauczycielom, których klasy obejmują uczniów ze specjalnymi potrzebami, wiele korzyści przynosi stosowanie zasady Uniwersalnego Projektowania w Edukacji (UDL), czyli proponowanie w ramach pracy domowej różnorodnych zadań do wyboru. Dzięki temu uczniowie dostają zachętę, żeby wybrali te, które są dla nich bardziej motywujące. To z kolei pomaga im w pokonywaniu ewentualnych trudności. Zapewnienie takiej opcji wyboru nie tylko sprzyja uczniom z trudnościami, lecz także pozwala na zaspokojenie potrzeb dzieci wykazujących szczególne zdolności (Chimicz i Prokopiak, 2021).

Ważne jest, aby cel zadania domowego był jasny dla uczniów (np. poszerzenie wiedzy w konkretnym obszarze lub rozwinięcie biegłości w określonym obszarze) (Education Endowment Foundation, 2021).

- **Zadania, które uwzględniają cykliczność wykonywania i odwoływanie się do już zdobytej wiedzy**

Zarówno w przypadku procesu nauczania–uczenia się, jak i prac domowych istotne jest łączenie treści w spójną i logiczną narrację. Dzieci, które uczą się lub odrabiają prace domowe na temat rozłożony na dni lub tygodnie, lepiej go zapamiętują. Dlatego korzystny jest regularny – lecz niekoniecznie długi – powrót do wcześniej omawianych zagadnień. Łączenie pojęć z przeszłości, teraźniejszości i przyszłości pomaga uczniom samodzielnie uświadomić sobie powiązania między tymi pojęciami i daje szerszy obraz tego, czego się uczą (Xu i in., 2021).

Aktywne przypominanie i uczenie się rozłożone w czasie to skuteczne strategie utrzymywania informacji przez dłuższy okres czasu (Xu i in., 2021, s. 3).

- **Zadania, które uwzględniają i rozwijają indywidualne strategie uczenia się uczniów**

Zrozumienie skutecznych strategii uczenia się ma dla uczniów kluczowe znaczenie i przyczynia się do ogólnego rozwoju ich potencjału. Poznanie tych strategii umożliwia uczniom wykorzystanie skuteczniejszych metod uczenia się, co przekłada się na doskonalenie osiągnięć w pracy domowej. Korzystanie z właściwych technik uczenia się sprzyja umiejętnościom analitycznym, kreatywności, a także samodyscyplinie. Tworzenie przez uczniów teorii na temat własnego sposobu uczenia się może pomóc im zrozumieć, dlaczego i w jaki sposób odrabianie zadań domowych jest pomocne w rozwoju (Education Endowment Foundation, 2017; Minke, 2017; Valle i in., 2015; Valle i in., 2019; Xu i in., 2021).

- **Zadania, które rozwijają samodzielność i autonomię ucznia a rola rodziców**

Uczniowie w wieku 11–15 lat powinni być w stanie samodzielnie wykonywać zadania domowe. Efektywna pomoc ze strony rodziców nie polega na ich wspólnym rozwiązywaniu z dzieckiem, lecz na zapewnieniu mu odpowiednich środków, materiałów i narzędzi do nauki oraz na zachęcaniu do samodzielnego wysiłku i zaangażowania w proces edukacji (Błażejewska, 2020; Dolata i in., 2015; Minke, 2017).

Niepożądana ingerencja rodziców oraz nadzór nad wykonywaniem zadań domowych zniechęcają do ich odrabiania w przeciwieństwie do wspierania autonomii uczniów (Grolnick, 2003; Hoover-Dempsey i in., 2001; Pomerantz, Wang, i Ng, 2005; Warton, 2001; Trautwein i in., 2006). Jednakże należy pamiętać, że niektórzy uczniowie mogą potrzebować więcej wsparcia i nadzoru w odrabianiu pracy domowej niż inni.

Podsumowując, adekwatnie dobrane zadania domowe mogą wspierać u ucznia pozytywny stosunek do pracy, wyrabiać nawyki uczenia się oraz rozwijać wiarę we własne siły (Błażejewska, 2020). Przemyślane wprowadzanie zadań domowych gwarantuje, że w kolejnych etapach edukacyjnych:

- uczniowie wdrażają się do systematyczności, wyrabiają nawyk uczenia się (w klasach I–III przez ćwiczenie motoryki małej),
- uczniowie starszych klas szkoły podstawowej budują własną motywację dotyczącą samodzielnego uczenia się,
- na dalszych etapach edukacyjnych uczniowie są gotowi przejąć odpowiedzialność za naukę, dzięki czemu dobrze radzą sobie z zadaniami wykonywanymi poza szkołą.

Dostosowanie do indywidualnych potrzeb prac domowych powinno uwzględniać możliwości psychofizyczne ucznia i uczennicy, w tym wydolność i czas, jakiego potrzebują do wykonania zadania. Zapewnienie odpowiednich warunków do odrabiania pracy domowej wymaga rozważenia, czy dziecko nie potrzebuje pewnych dostosowań do swoich potrzeb i możliwości (np. powiększalnika tekstu, nakładki na tekst zmieniającej kontrast tła, wypukłej mapy itp.).

Rekomendacje zawarte w tym informatorze odnoszą się też do uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE). Budowanie samodzielności i niezależności jest bowiem wyzwaniem nie tylko edukacyjnym, lecz także rozwojowym czy rewalidacyjnym dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, którzy częściej mogą spotykać się z nadopiekuńczością lub z niedoszacowaniem ich możliwości przez dorosłych. Motywowanie do podejmowania zadań, które pomagają przezwyciężać ograniczenia, jest kluczowe dla rozwoju tych uczniów.

Bibliografia

- Abramowicz, D. (2019). Zadania domowe w perspektywie uczniów na przykładzie przedmiotu geografia. *Studia Edukacyjne* 55, 245–258.
- Bednarska, N. (2015). Praca domowa uczniów – przegląd badań. *Ruch Pedagogiczny* 4, 15.
- Bednarska, N. (2020). Budowanie strategii szkoły wobec prac domowych uczniów. *Kultura i Wychowanie* 17(1), 91–101.
- Chimicz, D., Prokopiak, A. (2021). Koncepcja projektowania uniwersalnego w edukacji. *Szkoła Specjalna* 1, 28–38.
- Cooper, C. (1989). Synthesis of Research on Homework. *Educational Leadership* 47(3), 85–91.
- Costley, K. C. (2013). *Does Homework Really Improve Achievement?* ERIC Clearinghouse.
- Dettmers, S., Trautwein, U., Lüdtke, O., Kunter, M., Baumert, J. (2010). Homework works if homework quality is high: Using multilevel modelling to predict the development of achievement in mathematics. *Journal of Educational Psychology* 102, 467–482, <https://doi.org/10.1037/a0018453>
- Dolata, R., Grygiel, P., Jankowska, D.M., Jarnutowska, E., Jasińska-Maciążek, A., Karwowski, M., Modzelewski, M., Pisarek, J. (2015). Szkolne pytania. *Wyniki badań nad efektywnością nauczania w klasach IV–VI*. Instytut Badań Edukacyjnych.
- Dz.U. z 2023 r., poz. 2572. Obwieszczenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 10 listopada 2023 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych.
- Education Endowment Foundation (2021), https://www.google.com/url?q=https://educationendowmentfoundation.org.uk/education-evidence/teaching-learning-toolkit/homework%23nav-key-findings&sa=D&source=docs&ust=1711707009068640&usg=AOvVaw3YA02V3_qBEQtCWOrQtjxK

Glasman, D., Besson L. (2005). Le travail des élèves pour l'école en dehors de l'école. Université de Savoie, *Sociétés Religions Politiques*, 2, 194.

Grolnick, W.S. (2003). *The psychology of parental control: How well-meant parenting backfires*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Hoover-Dempsey, K.V., Battiato, A.C., Walker, J.M.T., Reed, R.P., DeJong, J.M., Jones, K.P. (2001). Parental involvement in homework. *Educational Psychologist* 36, 195–209.

Iluk J. (2020). Zadania domowe w teorii, badaniach naukowych i praktyce. *Języki Obce w Szkole* 2, 77–86.

Jakubowski, M., Wiśniewski, J. (2017). Zadawać czy nie? Prace domowe w świetle badań. *Policy Note* 3, <https://www.evidin.pl/wp-content/uploads/publications/policy-notes/El-Policy-Note-3-I-1.pdf>

Jarnutowska, E., Grygiel, P. (2015). O pracach domowych – czyli czy więcej znaczy lepiej? W: R. Dolata i in. *Szkolne pytania. Wyniki badań nad efektywnością nauczania w klasach IV–VI*. Instytut Badań Edukacyjnych, https://nck.pl/upload/attachments/317272/Szkolne%20pytania_6ks2sra.pdf

Juul, J. (2014). *Kryzys szkoły. Co możemy zrobić dla uczniów, nauczycieli i rodziców?* Mind.

Łukawska, A. (2004). Nauka domowa uczniów, uwagi kierowane do kandydatów na nauczycieli, *Nauczyciel i Szkoła* 1–2, s. 12.

Marciniak, Z. (2009). O potrzebie reformy programowej kształcenia ogólnego. W: *Podstawa programowa z komentarzami*. MEN.

Marzano, R.J., Pickering, D.J. (2007). Special topic: The case for and against homework. *Educational Leadership* 64(6), 74–79.

Minke, T.A. (2017). Types of homework and their effect on student achievement. *Culminating Projects in Teacher Development* 24, https://repository.stcloudstate.edu/ed_etds/24

OECD (2018). *Education at a Glance 2018: OECD Indicators*. OECD Publishing, <https://doi.org/10.1787/eag-2018-en>

OECD (2023). *PISA 2022 Results. Learning During – and From – Disruption (Volume II)*. OECD

Publishing, <https://doi.org/10.1787/a97db61c-en>

Okoń, W. (2007). *Nowy słownik pedagogiczny*. PWN.

Pomerantz, E.M., Wang, Q., Ng, F.F.-Y. (2005). Mothers' affect in the homework context: The importance of staying positive. *Developmental Psychology* 41, 414–427.

Roschelle, J., Hodkowski, N.M. (2020). *Using research on homework to improve remote and hybrid learning [White Paper]*. Digital Promise, <http://hdl.handle.net/20.500.12265/107>

Schimmer T. (2016). *Grading from the inside out*. Bloomington. Solution Tree Press.

Taranowicz-Karcz, E. (2019). Praca domowa ucznia – konieczność versus zbędność. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika*, 39–48.

Trautwein, U., Lüdtke, O., Schnyder, I., Niggli, A. (2006). Predicting homework effort: Support for a domain-specific, multilevel homework model. *Journal of Educational Psychology* 98(2), 438–456, <https://doi.org/10.1037/0022-0663.98.2.438>

Valle, A., Pan, I., Núñez, J.C., Rodríguez, S., Rosário, P., Regueiro, B. (2015). Multiple Goals and Homework Involvement in Elementary School Students. *The Spanish Journal of Psychology*, 18, s. E81, <https://doi.org/10.1017/sjp.2015.88>

Valle, A., Piñeiro, I., Rodríguez, S., Regueiro, B., Freire, C., Rosário, P. (2019). Time spent and time management in homework in elementary school students: A person-centered approach. *Psicothema* 31(4), 422–428, doi: 10.7334/psicothema2019.191, PMID: 31634087

Warton, P.M. (2001). The forgotten voices in homework: Views of students. *Educational Psychologist* 36, 155–165.

Weinstein, Y. Smith, M. *Six Strategies for Effective Learning*, <https://www.learningscientists.org/downloadable-materials>

Warchala, M., Instytut Badań Edukacyjnych (2015). Zadawanie prac domowych szkodzi. *Gazeta Wyborcza*, 18.11.2015.

Xu, J., Ong, J., Tran, T., Kollar, Y., Wu, A., Vujicic, M., Hsiao, H. (2021). The Impact of Study and Learning Strategies On Post-Secondary Student Academic Achievement: A Mixed-Methods Systematic Review. Preprint, <https://doi.org/10.31234/osf.io/7ng5y>

Autorzy:

Instytut Badań Edukacyjnych: Bernadetta Czerkawska, Agnieszka Dwojak-Matras, Katarzyna Leśniewska, Dorota Nawrat-Wyras, Michał Rostworowski, Monika Staszewicz, Dominika Walczak

Jolanta Okuniewska, Małgorzata Ostrowska, Janina Stojak, Sylwia Żmijewska-Kwiręg

Recenzenci: dr hab. Maciej Jakubowski, dr Tomasz Gajderowicz

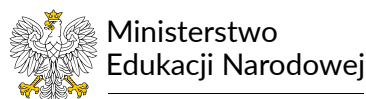
Redakcja językowa: Małgorzata Fiejdasz-Kaczyńska

Redakcja: Jacek Łęgiewicz, Monika Niewielska

Projekt okładki i grafiki: Anna Nowak

Skład komputerowy: Wojciech Maciejczyk

Ministerstwo Edukacji Narodowej

Instytut Badań Edukacyjnych

Warszawa 2024

Wzór cytowania: Czerkawska, B., Dwojak-Matras, A., Leśniewska, K., Nawrat-Wyras, D., Rostworowski, M., Staszewicz, M., Walczak, D., Okuniewska, J., Ostrowska, M., Stojak, J., Żmijewska-Kwiręg, S. (2024). *Jak wspierać uczniów w samodzielnym uczeniu się? Informator dla nauczycieli klas IV–VIII szkoły podstawowej*. Instytut Badań Edukacyjnych.

© Ministerstwo Edukacji Narodowej

Egzemplarz bezpłatny